

DOI 10.37491/UNZ.74.11
УДК 351.855.3 (477)

Романа СІРЕНКО¹

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Визначено, що удосконалення державно-управлінських відносин пов'язано з вирішенням низки проблем, які виникають у результаті невідповідності існуючого стану цих відносин вимогам сьогодення. Здоровий спосіб життя та фізична культура і спорт покликані стати соціальним феноменом і державницькою ідеологією, що сприяє розвитку сильної держави і здорового суспільства. Розвиток фізкультурно-виховної діяльності зумовлений цивілізаційними чинниками, у вирішенні яких вона може виступати як засобом культивування в суспільній свідомості цінностей творчості, толерантності, солідарності, розвитку особистості, так і оптимізації комунікації та урегулювання конфліктів. Проаналізовано процес державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти як особливий вид діяльності, результати якого корисні для суспільства і студентської молоді. Окреслено процес розвитку фізкультурно-виховної діяльності та конкретизовано, що галузь надання фізкультурно-оздоровчих послуг має бути стратегічною метою реформування роботи органів державної влади в цьому напрямі. Сучасне становлення економіко-господарських відносин у державі вимагає нового погляду на фізкультурно-виховну діяльність як на специфічний вид суспільної діяльності, скерований на молоду людину,

¹ доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри фізичного виховання і спорту,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
romanaia@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-9100-4709>.

її фізичний стан і здоров'я. Розкрито сучасний стан та проблематику державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності в контексті актуалізації суспільно-владних відносин в Україні. Теоретично обґрунтовано необхідність уніфікації механізмів державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності в закладах вищої освіти України в період трансформації громадянського суспільства, що відрізняється застосуванням інтегративного підходу до формування інструментарію цілеспрямованого впливу держави на розвиток системи освіти на нових ціннісних засадах. Запропоновано комплекс механізмів державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності в закладах вищої освіти в Україні, зокрема нормативно-правові, економіко-фінансові, організаційні, соціально-політичні, мотиваційні, інформаційні, освітньо-культурні та комунікативні механізми та окреслено їхнє змістовне наповнення.

Ключові слова: державне регулювання, розвиток, механізми, фізкультурно-виховна діяльність, вища освіта.

Фізкультурно-виховна діяльність часто асоціюється з сукупністю органів управління цією сферою як специфічним складником фізкультурно-спортивної організації, за відсутності якої організація як цілісне утворення існувати та ефективно функціонувати не може. Важливим є не тільки наявність апарату управління, але і його структура, характер зв'язків між ланками та елементами структури, ступінь централізації і децентралізації, повноваження та відповідальність працівників, які займають різні посади в ієрархічній структурі. Характерною рисою більшості фізкультурно-спортивних організацій є те, що в управлінні ними беруть участь їхні члени, у зв'язку з чим усе гостріше постають питання переходу від автократичного (адміністративного) до демократичного стилю керівництва [1].

Тобто на перше місце повинен висуватися не аналіз складових частин або окремих об'єктів системи як таких, а характеристика системи або проблеми загалом, це забезпечує взаємодію об'єктів та цілісність усієї системи. Застосування системного підходу в управлінні надаватиме підстави розглядати організацію в єдності частин і зв'язку із зовнішнім середовищем. В останні роки у фізкультурно-виховній діяльності закладів вищої освіти ідеї та принципи системного підходу все частіше застосовують під час вирішення проблем її розвитку, управлінні підготовкою студентської молоді.

Упродовж останніх десятиліть проблема вдосконалення системи державного регулювання фізичною культурою і масовим спортом стала об'єктом уваги багатьох вітчизняних дослідників, у працях яких висвітлено теоретичні й практичні аспекти цієї актуальної суспільнозначимої проблематики.

Процесний підхід розглядає державне управління та регулювання як процес, а управлінську діяльність розглядає не як миттєву дію, а як

низку безперервно пов'язаних дій, які називають управлінськими функціями. Кожна управлінська функція також відтворює процес, бо що складається із низки взаємопов'язаних дій, процес управління, згідно з названим підходом, є сумою всіх функцій [2]. Різні автори, фахівці сфери державного управління, розглядають різний список функцій, огляд сучасної літератури допомагає виокремити такі функції: планування, організація, командування, мотивація, керівництво, координація, контроль, комунікація, дослідження, оцінка, прийняття рішень та ін. [3; 4].

Різні аспекти проблеми державного управління фізкультурно-виховною діяльністю знайшли своє відображення у працях низки науковців (І. Л. Гасюк, І. В. Городинська, О. М. Жданова, І. К. Залюбовська, М. С. Студенікіна, В. К. Колпаков, В. І. Курило, О. О. Кузьменко, С. Г. Стеценко та ін.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні механізмів державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти України.

Для цього необхідно вирішити такі *завдання*:

- розглянути основні засади функціонування фізкультурно-виховної діяльності в закладах вищої освіти;
- дослідити особливості управлінської вертикалі фізкультурно-виховної діяльності як соціальної системи в Україні на сучасному етапі;
- розкрити сутнісні ознаки удосконалення механізмів державного регулювання фізичного виховання в освітніх закладах;
- запропонувати підходи з уніфікації механізмів державного регулювання сфери фізкультурно-виховної діяльності.

Згідно з теорією систем, фізкультурно-виховну діяльність у закладах вищої освіти можна характеризувати як відносно самостійну соціальну систему, яка поєднала декілька підсистем, які можуть бути об'єктами наукового аналізу як самостійні елементи. Особливими аспектами фізкультурно-виховної діяльності є її тісний взаємозв'язок із соціальною системою суспільства; складна ієрархія усієї системи та трудність завдань, які вона вирішує; направленість її діяльності на студентську молодь, яка водночас є суб'єктом і об'єктом дії усієї структури та її окремих елементів.

Фізкультурно-виховна діяльність у закладах вищої освіти як соціальна система має певні характерні ознаки, які доповнюють одна одну та створюють можливість для її сприйняття як цілісного об'єднання. Відкритість фізкультурно-виховної діяльності спричинена постійним обміном із зовнішнім середовищем. На розвиток системи мають істотний вплив такі чинники: тип соціальної побудови держави, рівень соціально-економічного розвитку, структура населення, його традиції, інтереси та національні особливості [5]. Тому фізкультурно-виховна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою соціальної системи суспільства. Для досягнення своєї мети фізкультурно-виховної діяльності необхідна системна взаємодія різних організаційних об'єднань, які входять до її складу. На суспільному та державному рівнях формуються загальні завдання системи, а в разі перенесення їх на нижчі рівні вони трансформуються у конкретні завдання.

До фізкультурно-виховної діяльності входить багато елементів (організацій). Кожна організація вирішує окремі, притаманні їй завдання. Організації взаємодіють як цілісна система у питаннях здійснення підготовки спортсменів на усіх етапах удосконалення їхньої майстерності та забезпечення додаткових матеріально-технічних і науково-методичних умов спортивної підготовки. Така сукупність результатів вирішення завдань є потужним фактором розвитку цілісної системи фізкультурно-виховної діяльності.

Фізкультурно-виховна діяльність у закладах вищої освіти є самостійною цілісною системою, якій притаманні відносно автономні риси, такі як: мета, завдання, закономірності функціонування, особливі принципи, а також методи та засоби для реалізації завдань. В основі динамічності системи фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти лежить трансформація її в цілому зі зміною окремих складових. Змінюються методика викладання, підготовка спортивного резерву, форми, методи і засоби, вимоги до кваліфікації фахівців, матеріально-технічне та фінансове забезпечення. Усі ці об'єктивні зміни демонструють постійний розвиток фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти, що треба враховувати в діяльності її організацій [6].

Ієрархічна структура допомагає виділити управлінські вертикалі всередині підсистем більшості організацій, а структурність полягає в тому, що сутність діяльності ланок і системи взагалі визначає структуру, функціонування сфери, побудову її компонентів. Фізкультурно-виховна діяльність у закладах вищої освіти в Україні охоплює три підсистеми державного управління та регулювання: державне регулювання фізичною культурою і масовим спортом, яке виконують органи державної влади, центральним органом є Міністерство молоді та спорту України; державне регулювання громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості, до неї належать фізкультурно-спортивні товариства, федерації, асоціації, спортивні клуби; управління у підприємницьких фізкультурно-спортивних організаціях, до цієї групи відносять організації професійного спорту (спортивні клуби з футболу, професійна футбольна ліга та ін.) та комерційні організації фізкультурно-спортивно напряду (спортивно-оздоровчі центри, фітнес-центри та ін.) [1].

Функції державного регулювання у фізкультурно-виховній діяльності — це напрями управлінської діяльності, які дають змогу здійснити відповідно основні функції управлінської діяльності — організацію, планування, контроль та координацію діяльності.

Основні функції державного регулювання мають тісний взаємозв'язок між собою, створюючи єдиний процес — механізм управління. Безпосередні функції державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти можуть охоплювати фізичне виховання студентської молоді; підготовку спортсменів високого класу; організацію рекреації та фізкультурно-оздоровчої діяльності з різними верствами населення; проведення різноманітних спортивних та масових заходів (фестивалів, змагань, розваг); наукове та програмно-методичне забезпечення фізкультурно-виховної діяльності тощо [7].

Державне регулювання фізкультурно-виховною діяльністю забезпечують органи державної влади на рівні представницької та виконавчої гілок влади. До органів публічної влади відносять органи державної влади (міністерства, обласні управління, районні відділи) та органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські та районні ради) [1; 2]. Найвищими органами державного управління всіх сфер суспільства є Президент та Уряд держави, які складають виконавчо-розпорядчий орган держави та забезпечують практичний розвиток сфери фізкультурно-виховної діяльності одночасно з розвитком інших сфер. Президент видає укази і розпорядження з актуальних питань розвитку фізкультурно-виховної діяльності, туризму. Уряд держави затверджує положення про Міністерство, приймає постанови щодо важливих аспектів розвитку фізкультурно-виховної діяльності, забезпечує їхнє виконання і контроль за процесом виконання прийнятих постанов і розпоряджень.

Державне регулювання сферою фізкультурно-виховної діяльності в закладах вищої освіти в Україні відбувається на основі взаємодії державного та громадського чинників. Державні органи управління, які впливають на розвиток фізкультурно-виховної діяльності, можна поділити відповідно до компетенції на три групи: органи загальної, відомчої та спеціальної компетенції. До органів загальної компетенції входять такі, які у своїй роботі розглядають та вирішують проблеми з різних сфер життя країни, зокрема розвитку фізкультурно-виховної діяльності. Вони визначають повноваження органів державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності, а також найважливіші питання міжгалузевого характеру (будівництво спортивних споруд, підготовка спеціалістів з фізичного виховання, спорту та ін.).

На сучасному етапі функціонування закладів вищої освіти в Україні пропонуємо розглядати такі механізми державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності серед студентської молоді: нормативно-правові, економіко-фінансові, організаційні, соціально-політичні, мотиваційні, інформаційні, освітньо-культурні та комунікативні [8].

Нормативно-правові механізми регламентують:

- формування нормативно-правової бази, що передбачає реалізацію ефективної державної політики у сфері фізкультурно-виховної діяльності серед студентської молоді;
- підвищення ефективності функціонування студентського самоврядування в частині забезпечення гарантій молоді особистості щодо дій адміністрацій закладів вищої освіти;
- удосконалення процедур державного регулювання у сфері виховання студентської молоді шляхом контролю за виконанням нормативно-правових актів у освітній галузі;
- забезпечення єдиного стандарту надання необхідних послуг з дотримання рівня здоров'я студентською молоддю у закладах вищої освіти в Україні.

Економіко-фінансові механізми регламентують:

— системне вирівнювання дисбалансу соціально-економічної нерівності щодо можливості заняття студентською молоддю масовим спортом у час, вільний від занять;

— зосередження матеріальних і фінансових ресурсів на необхідних ділянках і напрямках студентського громадського життя, враховуючи позицію органів студентського самоврядування;

— проведення студентського анкетування та опитування із питань соціально-економічного та суспільно-громадянського розвитку в закладах вищої освіти;

— більш соціально обґрунтований розподіл видатків з бюджету студентських профкомів на функціонування позанавчальних секцій спортивно-оздоровчого характеру.

Організаційні механізми регламентують:

— розробку та здійснення партнерських проектів з педагогічно-виховних напрямів державної політики фізичного виховання у системі вищої освіти України;

— застосування соціальних технологій студентського громадського контролю за діяльністю адміністрацій закладів вищої освіти щодо фізкультурно-виховних процесів;

— підвищення ефективності функціонування інститутів державної влади з пропаганди фізичної культури та масового спорту в політиці суспільного здоров'я серед студентської молоді;

— забезпечення виконання програм і проектів з фізкультурно-виховної діяльності у студентському молодіжному середовищі як частини реалізації державної гуманітарної політики в Україні.

Соціально-політичні механізми регламентують:

— збільшення соціально-політичних гарантій у суспільній та громадянській сферах впливу фізичної культури та масового спорту на гармонійний розвиток студентської молоді;

— розширення можливості процедур демократичної участі студентства у регулюванні соціалізації молоді за її активної участі у масовому спорті під час навчання у закладах вищої освіти;

— неухильне дотримання соціальних гарантій для самореалізації молоді особистості нині в умовах інтеграції закладів вищої освіти до європейського освітнього простору.

Мотиваційні механізми регламентують:

— сприяння виникнення обставин підвищення фізичної та громадянської активності студентської молоді під час навчання у закладах вищої освіти в умовах глобалізації;

— схильність, готовність молоді людини до формування студентських суспільних цінностей через трансформацію сучасних управлінських підходів у закладах вищої освіти;

— підвищення ступеня досягнення ефективного результату зростання фізичного та освітнього рівня внаслідок ініціатив самої студентської молоді у закладах вищої освіти України.

Інформаційні механізми регламентують:

— системний характер змістовного наповнення механізмів державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності серед студентської молоді у закладах вищої освіти;

— удосконалення управлінських підходів у суспільно-владній взаємодії в частині інформування студентського середовища щодо можливості їх фізичного самовдосконалення;

— гарантування студентській молоді свободи слова і думки, вільного доступу молоді особистості до інформації про можливість заняттям фізичною культурою і масовим спортом.

Освітньо-культурні механізми регламентують:

— зростання культурного рівня студентів в освітній сфері, чому сприяє діяльність закладів вищої освіти з фізкультурно-виховної роботи на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства;

— забезпечення якісної та доступної освіти, всебічного розвитку культури, духовності студентської молоді під час навчання у закладах вищої освіти в Україні;

— визначення стратегічних завдань і пріоритетних напрямів державної гуманітарної політики в частині фізкультурно-виховної діяльності закладів вищої освіти на сучасному етапі.

Комунікативні механізми регламентують:

— налагодження узгодженості принципів державного регулювання та комунікації з фізкультурно-виховної діяльності між адміністраціями закладів вищої освіти та органами державної влади;

— створення студентсько-самоврядних рад соціального партнерства при місцевих органах державної влади спільно з адміністраціями закладів вищої освіти з фізкультурно-виховної діяльності студентської молоді;

— реалізація сучасних моделей комунікативного характеру з формування новітньої концепції фізичного виховання молоді у закладах вищої освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Феномен фізичної культури та масового спорту сьогодні набуває все більшого соціального статусу, оскільки інтерес до особистості молоді людини та її здоров'я має вияв у багатьох сферах життя — культурі, освіті, суспільних взаємовідносинах. Набуваючи позитивного соціального резонансу, фізкультурно-виховна діяльність у закладах вищої освіти з'єдналася з різними соціальними інститутами: зі сферами освіти, охорони здоров'я та психологічної допомоги. Державне регулювання фізкультурно-виховної діяльності повинне передбачати перехід до нової моделі цінностей та інтересів, де потреби та мотиви молоді людини повинні перебувати в центрі уваги. Це дозволить значно активізувати процес самореалізації та становлення у суспільній практиці пріоритету рухової активності для профілактики асоціативної поведінки. Саме тоді державне регулювання фізкультурно-виховної діяльності забезпечить можливість модернізації моделі розвитку фізичної культури з метою збереження та покращення здоров'я серед студентської молоді.

Дослідженням механізмів державного регулювання галузі фізичної культури і спорту в Україні визначено, що існування і розвиток цієї сфери

можливі за умови державного регулювання, яке можна охарактеризувати як систему законодавчих, фінансових, економічних норм для відповідних державних органів і громадських організацій, що забезпечують формування та розвиток продуктивних сил людини, показником регулювання яких є соціально-економічний ефект від збільшення вільного часу, продовження терміну життя, здоров'я і творчих можливостей людини, її соціалізованості.

Список використаних джерел

1. Жданова О. М., Чеховська Л. Я. Управління сферою фізичного виховання та спорту. Дрогобич : Коло, 2009. 224 с.
2. Кузьменко О. О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою та спортом в Україні та Європі. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2011. № 3. С. 36–41. URL : <https://bit.ly/32UTzGl>.
3. Гасюк І. Л. Програмно-цільовий підхід — наукова категорія теорії державного управління розвитком фізичної культури та спорту. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 126–128.
4. Журба М. А. Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2017. 216 арк.
5. Коваленко О. Державне управління в процесі соціалізації суспільного відтворення. *Держава та регіони*. Серія «Державне управління». 2013. № 2. С. 71–75.
6. Домашенко А. В. Концепція розвитку фізичного виховання студентів у вузах України 3–4 рівнів акредитації. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. № 22. Харків : ХХІІІ, 2002. С. 53–57.
7. Сиренко Р. Удосконалення державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти України. Дрогобич : Коло, 2019. 308 с.
8. Сиренко Р. Унификация механизмов государственного регулирования сферы физической культуры и массового спорта в Украине. *East journal of security studies*. 2018, Vol. 1 (3). P. 1–14. URL : <https://bit.ly/2FHmODN>; <https://doi.org/10.5281/zenodo.1486658>.

Надійшла до редакції 12.01.2020

Romana SIRENKO

Ivan Franko National University of Lviv

Mechanisms of State Regulation of Physical Culture and Educational Activities in Higher Education Institutions of Ukraine

It is determined that the improvement of public administration relations is associated with the solution of a number of problems that arise as a result of non-compliance of the current state of these relations with the requirements of today. A healthy lifestyle and physical culture and sports are designed to become a social phenomenon and a state ideology that promotes a strong state and a healthy society. The development of physical education is due to civilizational factors, in the solution of which it can act as a means of cultivating in the public consciousness the values of creativity, tolerance, solidarity, personal development, and optimization of communication and conflict resolution. The process of state regulation of physical culture and edu-

cational activities in higher education institutions as a special type of activity, the results of which are useful for society and student youth, is analyzed. The process of development of physical culture and educational activities is outlined and it is specified that the field of providing physical culture and health services should be a strategic goal of reforming the work of public authorities in this direction. The current formation of economic relations in the country requires a new look at physical education and education as a specific type of social activity aimed at young people, their physical condition and health. The current state and issues of state regulation of physical culture and educational activities in the context of the actualization of public relations in Ukraine are revealed. The need to unify the mechanisms of state regulation of physical culture and educational activities in higher education institutions of Ukraine during the transformation of civil society is theoretically substantiated, which differs in the application of an integrative approach to the formation of tools of purposeful influence of the state on the development of education on new values. A set of mechanisms of state regulation of physical culture and educational activities in higher education institutions in Ukraine, including regulatory, economic, financial, organizational, socio-political, motivational, informational, educational, cultural and communicative mechanisms and outlines their content.

Keywords: *state regulation, development, mechanisms, physical culture and educational activity, higher education.*